

Östbuletinen

Nr. 4, 2015, årgång 19

Innehåll

När svenska vänsterförfattare smådade en rysk nobelpristagare <i>Magnus Ljunggren</i>	2
Árpád Göncz – Ungerns postkommunistiske landsfader <i>Annika Eliasson</i> ..	5
Denna pompösa skola! Biografiska spaningar i Sankt Petersburg <i>Susanne Concha Emmrich</i>	9

Sällskapet
FÖR STUDIER AV RYSSLAND CENTRAL
& ÖSTEUROPA SAMT CENTRALASIEN

När svenska vänsterförfattare smädade en rysk nobelpristagare

Magnus Ljunggren, professor emeritus

Boris Pasternak

Torsdagen den 23 oktober 1958 meddelade Svenska akademins ständige sekreterare Anders Österling att Boris Pasternak hade tilldelats årets Nobelpris i litteratur.

Reaktionen bland svenska vänsterförfattare blev häftig. De hade känt en grundläggande lojalitet med Sovjetunionen som efter 1945 bara hade förstärkts. I november 1947 hade 33 av dem skickat ett hyllningstelegram till oktoberrevolutionens 30-årsjubileum. Då hade de en stark ställning i Svenska författarförbundet. Med det kalla krigets inträde och Pragkuppen trängdes de tillbaka. Några av vänsterlitteraturens ledargestalter bekände sig i det läget till den så kallade tredje ståndpunkten: de vägrade att ta ställning mellan stormaktsblocken. De var uttalat USA-fientliga och deras position kunde i grunden förefalla ganska partisk, eftersom de såg det som sin uppgift att i det nya antikommunistiska stämningläget fortsatt visa på Sovjetstatens framsteg och – inte minst – fredsvilja. Någon av dem kunde senare i det fördolda medge att sympatierna för Sovjetunionen hela tiden hade vägt över.

Hur skulle de nu förhålla sig till ett Nobelpris som förvisso var det första till en Sovjetförfattare men samtidigt föreföll tilldelat en inre emigrant, en författare vars utsmugglade roman *Doktor Zjivago* ifrågasatte oktoberrevolutionen och gavs allt större utrymme i vad de uppfattade som en antikommunistisk propagandadrive? De levde kvar i sin tredje ståndpunkt och måste därför ifrågasätta prisutdelarnas motivation. Under den dramatiska första Nobelveckan – som inrymde Pasternaks utstötning ur sitt lands författargemenskap och beslut att inställa sin Stockholmsresa – överbjöd de varandra i misstänkliggöranden av både akademien och diktaren själv. Deras tydliga strävan var att likställa prisutdelarna och Sovjetmyndigheterna, ”borgarpresen” och sovjetiska media.

Om vänsterattityderna till Pasternaks pris har Johan Lundberg skrivit informativt i *Fältpost. En vänbok till Peter Luthersson* (2014). Här vill jag spetsa till temat och visa på hur framför allt Artur Lundkvist dessa dagar efter Nobelbeskedet excellerade i brutal okänslighet inför Pasternaks tragedi.

Det är ett faktum att prisbeslutet hade läckt ut i förväg. Det betydde att Karl Vennberg redan i en artikel i Aftonbladet onsdagen den 22 oktober kunde göra sin värdering av Pasternaks upphöjelse. Under rubriken ”Akademins vända” förklarade han att det verkade ”lite väl påpassligt” att belöna denne ”bara därför att han kommit med en roman som inte släppts ut i Sovjet”. Vennberg drog en parallell med Bertrand Russells pris 1950, i hans ögon ett direkt resultat av att

filosofen gett sig ut på ideologiskt ”korståg”. Vennberg hade den sovjetiske författarförbundssekreteraren Aleksej Surkovs ord på att *Doktor Zjivago* var Pasternaks ”hittills sämsta verk” – själv föreföll han ännu inte ha hunnit tillägna sig romanen. Han ville se den som, sedan en tid, föremål för ”måttlös överskattning” bland västerländska kritiker men också hos diktaren själv. Pasternak var förvisso en betydande poet, men Vennberg kände sig övertygad om att han inte skulle få priset för sin lyriska produktion. Så lyckades han kalkera den snart officiella sovjetiska inställningen och samtidigt dela ut slag både mot den politiskt anpassliga akademien och den självförhävande kollegan.

I Morgon-Tidningen skrev Artur Lundkvist dagen efter offentliggörandet, fredagen den 24 oktober, på än mer sovjetiska villkor om den nye pristagaren. Det är känt att Lundkvist hade god kontakt med ryska författare. Nu kom hans dom över *Doktor Zjivago* och den var hård. Han beskrev Pasternak som ”en kuriös gestalt ur det förgångna”. Dennes jämnåriga kolleger – läs: Lundkvists sovjetiska vänner – ”berättar inte sällan – om hans egocentricitet, hans ”vilsekommenhet i sovjetverkligheten”. Det har blåsts upp en sensation kring hans roman men denna visar sig vara ofullgången, valhänt och illa behärskad, konstaterade han. Konstruktionen är oklar, det omfattande persongalleriet ger ett förvirrande intryck. Som romanfilosof återfaller Pasternak på ”utnötta idéer och tomma begrepp som vi i västerlandet är ganska utleda på”. En kristen individualism – vad kan den ha att ge oss?

Inte ens som oppositionell visar sig Pasternak i Lundkvists ögon räcka till. Hans samhällskritik är ”hjälplos, nära nog ovidkommande”. Det ”självupptagna” draget hos honom är så påfallande: allt smakar besvikelse. Hans västerländska anseende som ”motståndssymbol” verkar därmed skäligen ogrundat. Han övertygar egentligen bara som naturskildrare med utvecklat atmosfäriskt sinne. Det är en hård summering: Pasternak reducerad till ett förstorat ego som tror sig kunna utmana en socialistisk samhällsform men varken visar sig duga som konstnär eller politisk analytiker.

I samma nummer av Morgon-Tidningen förkunnade Sivar Arnér att den stora uppståndelse som *Doktor Zjivago* väckt uppenbarligen inte främst berodde på dess konstnärliga halt utan på att Pasternak tagit sig före att utmana det socialistiska samhällsbygget. Så blev Svenska akademins val mer ”en spark åt Sovjet än en heder åt en diktare”. Arnér måste tillstå att han själv beklagade denna spark.

Samma dag kom också den första hemmareaktionen i *Literaturnaja Gazeta*: här pekades *Doktor Zjivago* ut som ett antisovjetiskt verk – lika eländigt som illvilligt. Pasternak hade valt ”skammen och vanäran”.

Lördagen den 25 oktober skrev Morgon-Tidningens kulturchef Erwin Leiser i en personlig kolumn om Michail Sjolochov som den naturlige pristagaren. Den

stackars Pasternak hade, framhöll han, kastats in i ”underliga affärsuppgörelser” – pristagarvalet var styrt av kapitalintressen.

Söndagen den 26 oktober kom Karl Vennberg igen i Aftonbladet. Han ville nu polemisera med Svenska Dagbladet, vars starkt medkännande Nobelkommentar han jämställde med Literaturnaja Gazetas ”utbrott”. Han gav inte mycket för Svenska akademins påstådda mod. Det var någonting annat han anade bakom beslutet: ett ”politiskt fiffel” som ”en del smutsiga händer alltid är lika kvicka med”.

Leninpriset

Måndagen den 27 oktober mottog Artur Lundkvist vid en högtidlig ceremoni i Konserthuset inför 350 personer Leninpriset för freden. Några ledande medlemmar i Akademien var inviterade men valde att stanna hemma från tillställningen.

Arrangör i Konserthuset var Svenska Fredskommittén. Bland de inbjudna fanns socialdemokratiska honoratiore, ministrar, borgarråd, riksbibliotekarien och en rad vänsterförfattare. Festtalaren, den sovjetiske fysikern Dmitrij Skobeltsyn, betonade Lundkvists pacifistiska engagemang som ett uttryck för hela det svenska folkets fredsvilja. Den mycket sovjetvänlige ordföranden i Svenska författarförbundet Stellan Arvidson framhävde å sin sida Lundkvists litterära storhet.

Tisdagen den 28 oktober innehöll svenska tidningar referat av Konserthusarrangemanget och intervjuer med Lundkvist. Dagens Nyheters kulturchef Olof Lagercrantz tyckte, att det vore klädsamt om Leninpristagaren ”stege fram med ett ord till försvar för sin ryska diktarkollega”. Vad Lundkvist kostade på sig var ett påpekande om att båda prisen hade gett upphov till bittra reaktioner.

Lundkvist betraktade, som vi vet, Pasternak som uppblåst – något som denne nu i hans ögon fick lida för. Han och hans vänner skulle aldrig ha kunnat förstå att Pasternak själv faktiskt upplevde Nobelpriset som ett skydd, att han var övertygad om att han skulle ha gått under utan stödet från väst. Lundkvist tycktes alltså mena att han själv och Pasternak var ungefär lika utsatta.

Onsdagen den 29 oktober meddelade svensk press att Pasternak dagen innan hade stötts ut ur det sovjetiska författarförbundet.

Torsdagen den 30 oktober var den stora nyheten att Pasternak föregående dag i telegram till Svenska akademien hade förklarat sig oförmögen att komma till Stockholm. Han avsåg sig inte priset – han förklarade sig bara ur stånd att fysiskt närvara vid Nobelceremonin.

I Stockholms-Tidningen framträdde samma dag Sivar Arnér i en författarenkät. Han fann att såväl Sovjetunionen som de västliga tidningsskribenterna hade blivit demaskerade. Trots allt hade slutet blivit lyckligt för alla parter, konkluderade han, för Pasternak kunde nog behålla sin villa, den svenska Nobelstiftelsen fick ha kvar sitt kapital och västförlagen fortsatte att göra mäktiga

inkomster på romansensationen – en mer än lovligt förljugen lägesbedömning mot bakgrund av att Pasternak i detta skede var ett lovligt villebråd i Sovjetunionen.

Vad Arnér inte visste var att ett antal Moskvaförfattare samma kväll skulle samlas till möte i Moskvas Filmhus där man tävlade om att skända den uteslutne för att på så sätt bekräfta författarförbundets beslut. Stämningen på mötet var nästan ofattbart hätsk.

Här höjdes nu en rad röster för att Pasternak skulle berövas sitt sovjetiska medborgarskap och skyndsamt förpassas ur landet. Han stämplades uttryckligen som landsförrädare. Någon påpekade hotfullt att förrädare under kriget faktiskt hade skjutits.

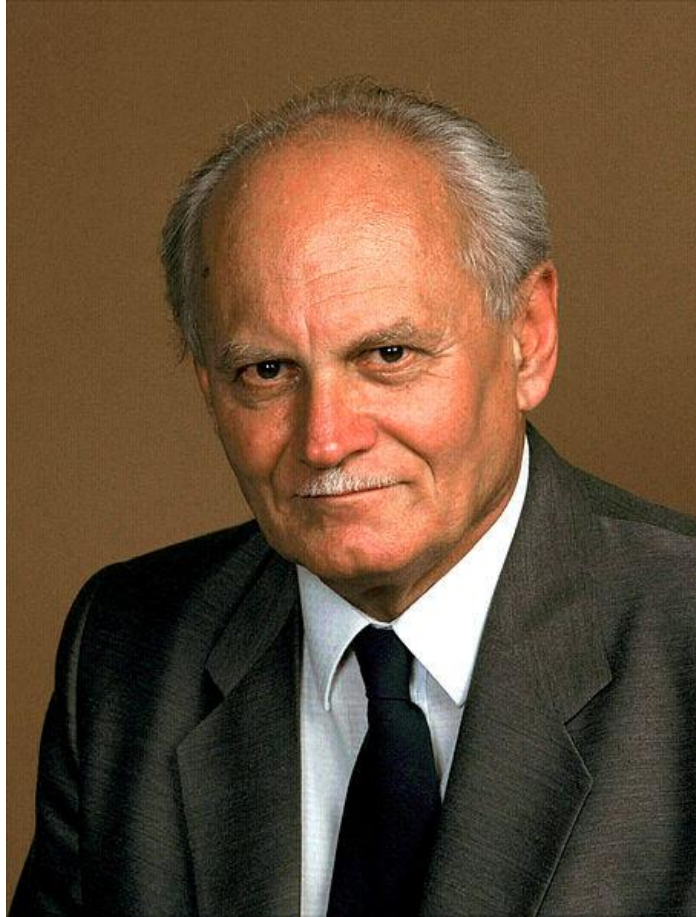
En talare åberopade sig på KGB-chefen Semitjastnyjs jämställande någon dag tidigare av Pasternak och svinet – och fann det berättigat. En annan liknade Nobelpristagaren vid ett ”ogräs” som måste ryckas upp med rötterna. *Doktor Zjivago* kallades en ”spottloska” riktad mot sovjetfolket. Svenska Akademiens prisbeslut karakteriserades i det kanske mest upphetsade inlägget som en ”atombomb” mot det land som ”bygger framtiden”.

Hetsen mot Pasternak skulle fortsätta i sovjetiska medier ända fram till Nobel-dagen. Men författarmötet innebar ett crescendo. De svenska tredje-ståndpunktarna hade vid det laget, parallellt med den pågående sovjetiska häxprocessen, prövat alla tänkbara polemiska skamgrepp i avsikt att realisera den egna kålsu-parteorin. Vad som frapperar är deras fullständigt minimala empati med sin kollega – som till slut dukade under för hetsen och dog halvtannat år senare.

Árpád Göncz – Ungerns postkommunistiske landsfader

Annika Eliasson, fil.dr. i sociologi, Lunds universitet

Göncz Árpád, Ungerns president 1990-2000, avled den 6 oktober 2015 i Budapest. Han var Ungerns förste president efter enpartistatens fall och spelade en nyckelroll för utvecklingen till demokrati i Ungern under 1990-talet.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Goncz_arpad.jpg

Göncz föddes i Budapest 1922 och studerade juridik där under andra världskriget; först efter krigsslutet kunde han ta sin examen. Fram tills enpartistaten infördes 1948 var han aktiv som ordförande för ungdomsrörelsen inom Småbrukarpartiet – Ungerns då största parti, som vände sig till bönder och småföretagare. Han var också aktiv under Ungern-revolten 1956 och dömdes till livstids fängelse 1958 för sina aktiviteter under revolten, men frigavs 1963 i samband med en generell amnesti. Därefter började han arbeta som frilansande översättare och författare. Han har skrivit såväl dramatik som romaner och noveller. Bland de verk som han översatt till ungerska märks bl.a. *Sagan om ringen*-trilogin och Mary Shelleys *Frankenstein*.

När den s.k. Demokratiska oppositionen organiserades i Ungern på 1970-talet var Göncz med där, liksom flera andra aktiva från revolten 1956. Då det blivit tillåtet att bilda nya partier i Ungern var han 1988 med om att grunda det liberala partiet Fridemokraterna, som deltog i förhandlingarna mellan oppositionen och den sittande regimen om övergången från enpartisystem till flerpartiparlamentarism. Dessa förhandlingar resulterade ursprungligen i en överenskommelse om att både parlament och president skulle väljas direkt av väljarna. Detta väntades innebära att oppositionen skulle få majoritet i parlamentet, men att presidenten

skulle komma från det gamla regeringspartiet, vars politiker var mycket mer kända bland väljarna än någon oppositionspolitiker.

Fridemokraterna var inte nöjda med formerna för presidentvalet och lyckades samla in tillräckligt många namnunderskrifter för att hålla en folkomröstning om detta, en folkomröstning där en knapp majoritet av väljarna röstade för att presidenten istället skulle utses av parlamentet. När parlamentet hade samlats efter valen våren 1990 valdes Göncz först till talman och därefter till president, vilket han förblev under hela 1990-talet. Som president kunde han påverka den politiska utvecklingen och bidra till utvecklingen av demokrati i Ungern under denna tid, eftersom många lagar och utnämningar krävde presidentens underskrift för att bli giltiga. Han tvekade inte att använda den makten, när han ansåg att Ungerns utveckling i demokratisk riktning var i fara.

Att Göncz hade ett starkt inflytande på den demokratiska utvecklingen kunde jag inte undgå att lägga märke till, när jag under 1990-talet arbetade på min avhandling om övergången från enparti- till flerpartisystem i Ungern. Han blev snabbt inte bara en av Ungerns mest kända politiker utan också den i särklass mest populära med popularitetssiffror som andra ungerska politiker bara kunde drömma om, oftast en bra bit över 70 %. Våren 1993, då jag själv bodde i Budapest, ville den dåvarande regeringen skaffa sig inflytande över Ungerns public service-radio och -TV genom att utnämna nya chefer. Detta ledde till att över 100 journalister och medarbetare höll på att bli uppsagda. Då vägrade president Göncz att godkänna de nya utnämningarna, trots kritik från regeringssympatisörer.

Några år senare, i augusti 1995, höll Europeiska sociologförbundet konferens i Budapest i det nuvarande Corvinus-universitetet (dåvarande Budapests ekonomiska universitet), alldeles intill den berömda saluhallen och invid Donaus östra strand. Givetvis var president Göncz, som vid det laget nog hade valts om för ytterligare fem år som president, inbjuden att tala då konferensen öppnades. Vid det laget visste jag att han hade stått åtalad för sina aktiviteter 1956 tillsammans med bl.a. István Bibó, som var den siste exekutive ministern i Imre Nagys regering, politisk filosof och därtill en god stilist, som verkligen förstod sig på att använda uttrycksfullheten i det ungerska språket. (Jag hade börjat läsa Bibó för att utveckla min språkförståelse på ungerska; det sägs att den som kan läsa och förstå honom, kan förstå vilken annan text som helst på ungerska.) Till skillnad mot övriga invigningstalare höll Göncz sitt tal på ungerska, något som vi nog inte var så många åhörare som till fullo kunde ta del av. Det var lätt att se likheterna mellan Göncz och Bibó, som båda hade varit aktiva i den demokratiska oppositionen – lika välskrivande som Bibó var, lika vältalig var Göncz. Han var faktiskt så vältalig om Ungern, sociologin och det ungerska samhället att de sista bitarna i mitt avhandlingsarbete föll på plats för mig under konferensen sedan jag lyssnat till honom.

Våren 1998 var min avhandling äntligen klar och färdigtryckt. Genom gemensamma bekanta hamnade ett exemplar hos Sveriges dåvarande Ungern-ambasador Jan Lundvik, som var på väg att avsluta sin tjänstgöring i Budapest. Innan han lämnade sitt uppdrag var han inbjuden till president Göncz för ett samtal, där han råkade nämna min avhandling. Då bad Göncz honom att ordna ytterligare ett exemplar, som jag skickade honom med en dedikation till Göncz på ungerska. Som översättare hade han inga svårigheter att läsa avhandlingen på engelska. Så småningom fick jag brev från Göncz, som hoppades att jag skulle kunna ta mig tid att träffa honom någon gång när jag besökte Budapest.

Parlamentshuset i Budapest

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Hungarian_Parliament_Building_from_across_the_Danube#/media/File:House_of_Parlament,_Budapest,_Hungary.JPG

Efter en del brevväxling blev besöket äntligen av en fredagsförmiddag i maj 2000. På den tiden hade presidenten sina tjänstelokaler i parlamentshusets södra del – besökare anmälde sig i bottenvåningen vid port I. Göncz kom själv och tog emot mig. Vi gick till hans arbetsrum som vette mot Donau; på vägen passerade vi bl.a. den berömda Munkácsy-salen, där Mihály Munkácsys målning *Honfoglalás*, som föreställer ungrarnas erövring av sitt hemland, hänger. Göncz var mycket intresserad av hur jag hade tolkat Bibó och använt honom i avhandlingen och berättade om hur han och Bibó stått inför rätta tillsammans. Jag tackade honom också för hans tal på sociologkonferensen 1995. Eftersom hans andra mandatperiod som president närmade sig sitt slut och han inte kunde bli

omvald någon mer gång talade vi lite om hur han såg på Ungerns framtid efter hans tid som president. Han hyste stora förhoppningar om sin efterträdare, den partilöse juridikprofessorn Ferenc Mádl, och trodde på demokratins fortsatta utveckling i Ungern. Att hans popularitet var stor bland vanliga ungrare och att den sträckte sig långt in även bland hans politiska motståndare var lätt för mig att förstå efter att ha mött denne blide men samtidigt aningen illmarige 78-åring, som vid denna ålder föreföll oväntat vital med tanke på allt han genomgått i sitt liv.

Göncz var en uppskattad personlighet både i Ungern och utomlands. Under och efter sin presidenttid fick han flera ordnar, hedersdoktorat och andra utmärkelser. Hans kollegor som delade hans bakgrund som dissident, t.ex. Václav Havel och Adam Michnik, hade den största respekt för honom. I januari 2011, när Fidesz-regeringen börjat begränsa yttrandefriheten och rättssystemets oberoende, undertecknade bl.a. Göncz, Havel och Michnik ett brev till EU:s institutioner. Där klandrade de den ungerska regeringens nedmontering av det demokratiska systemets grundvalar och påpekade att Ungern inte hade kunnat bli EU-medlem med sådan lagstiftning. I samband med Göncz' 90-årsdag 2012 grundade hans barn en stiftelse för att hedra honom och påminna om Ungerns liberala traditioner, som han kämpat för. Om någon kan kallas för landsfader för det postkommunistiska Ungern, så är det Göncz.

När budet om Göncz' död kom, hyllades han av många som kom till parlamentet dagen efter hans död och lade ner vita rosor till hans minne. Tillsammans med hustrun Mária Zsuzsanna Göntér hade han två söner och två döttrar, av vilka den mest kända är dottern Kinga Göncz, som blev ungersk utrikesminister 2006-09 och ledamot av EU-parlamentets socialdemokratiska grupp 2009-14. Göncz begravdes på Óbuda-kyrkogården i nordvästra Budapest den 6 november, i närheten av flera andra som deltog i revolten 1956, bl.a. István Bibó, historikern György Litván och journalisten Miklós Vászárhelyi.

Denna pompösa skola! Biografiska spaningar i Sankt Petersburg

Susanne Concha Emmrich, författare, översättare, filmmakare

Vem intresserar sig för det gamla Sankt Petersburg idag? En bok om tyskar i staden och till och med på tyska? ”Ingen chans här!” förkunnade kolleger i sektionen Minerva på Författarförbundet, när jag föreslog en presentation av min bok tillsammans med den unge förläggaren från Wien i höstas.

Vi ändå blev 60 personer den 9 december 2015 på Författarnas Hus och jag läste

ur min bok om bl.a. svensken Henric Jacob Melin, född i Östantorp i Östergötland. På tyska. Frågor och svar därefter på svenska. En glimt av möjlig kosmopolitism mitt i Stockholm.

Boken går tillbaka till mitt livs början. Född i Thüringen, den landsdel som ryssarna fick överta från amerikanerna i utbyte mot en sektor av Berlin senvåren 1945, och uppvuxen under den röda stjärnan. Upproret i Berlin juni 1953 spred sig också till Jena... Överlevnaden strax efter födseln kunde tydas som ett omen. När mamma tog hem nyfödda mig i bil genom dalen upp mot byn, hände det. Med två sekunders avstånd studsade en stor trädstam från en höjd ner på vägen framför bilen för att rulla vidare till dalens botten... Orsaken sades vara rövning i skogen och befästningsarbeten runt den andra sovjetiska kasernen högt uppe på bergen över Jena.

Under vistelser i Moskva och även Leningrad i början på 1980-talet berörde mig inte landet. Först i mitten på 90-talet upphävdes förbannelsen på ett magiskt sätt i Sankt Petersburg. Efter ett föredrag om svenskar och tyskar i Petersburg, som jag med viss tvekan höll på tyska, ropade en åhörare: *“Wie schön, diese Sprache wieder in unserer Stadt zu hören!”* Nu kunde jag plötsligt se min forskning och mina texter växa till ett uttalande, ett collage, till en bok. Därtill visade sig fyndet av en teglashållare med inskriptionen *“Rudolfu ot roditelej”* daterat 7/II 1914 i Passagen vid Nevskij Prospekt vara högst fantasieggande.

Ambitionen från början var att berätta om Petriskolan (Petrischule, Peterschule) och Petersburg med hjälp av enstaka röster. Att vända mig till en bred, europeisk publik, att berätta stadens historia, att berätta den tyska minoritetens (och delvis den svenska gruppens) historia, att berätta om Petriskolans utveckling och om enstaka liv så länge de hade Petriskolan som centrum. Skolan hade elever av många olika nationaliteter (och trosriktningar) från början, lärare likaså. Tyska var det främsta undervisningsspråket, sedan franska och engelska i respektive språklektioner samt ryska, det senare förstärkt mot slutet av 1800-talet. Även latin och grekiska för vissa skolavslutningar, men redan Anton Büsching (nedan) såg behovet av ett flertal moderna språk hos sina elever för att kunna verka i Petersburg.

Petrischule 1912. Källa: <https://de.wikipedia.org/wiki/Petrischule>

De allra flesta platser på vilka mina personers liv utspelade sig finns att beskåda och besöka i Petersburg med omnejd även idag. Att det Petersburg jag beskriver fanns kvar trots över 100 års tidsavstånd, den nazityska belägringen och det sovjetiska styret, bara ökade nyfikenheten och önskan att titta på allt. Det går att föreställa sig vardagen i Petersburg, fastän kanske snarare glimtvis. Jag har valt att öppna fönster mot gatan, mot vardagen då och då.

Vad jag inte tänkte på från början var att min egen erfarenhet av utvandring och invandring skulle sippra igenom texten. Denna erfarenhet inbegriper fjärran, avstånd och distans, förlust, men också nybörjarens, nybyggarens möjligheter och erfarenheter som t.ex. att vitaliseras, att förnygras genom att börja om i livet, att utvecklas i yrket, att vidga horisonterna och att få nya bekanta och vänner.

Det avgörande kriteriet under arkivstudierna runt Östersjön har varit en persons egen röst – i egna ord eller tydligt presenterad i andras. Och för att kunna skildra många årtionden i rad valde jag personer som skulle ha kunnat ta emot en sorts stafettpinne från en föregångare och lämna över den till en efterkommande person. Således en kedja av människor genom historien. Vilka personer har jag då valt ut?

Anton Büsching vistades två gånger i Petersburg – första gången som informator till ett danskt sändebuds son, andra gången som skolexpert och vigd präst för att främst reformera Petriskolan genom att grunda den på nytt 1762, inbjuden genom en s.k. vocation.

Johann Gottfried Herder blev också inbjuden genom en vocation av St. Petri församling. Han tackade nej, men ångrade sitt beslut senare. Det var han som utbrast "*diese pompöse Schule!*", eftersom han tyckte den var överdimensionerad och därför inte framgångsrik i längden. Kallelsen från Petersburg blev dock en anledning för honom att fundera över sin framtid. Trots sin genom vocationen snabbt förbättrade ställning som skolman och präst lämnade han snart Riga och Katarinas II:s rike för gott.

William Gendt var balttysk från Narva. Petersburg och Petriskolan blev bara en station på hans utbildningsväg, som han fortsatte i Livland, dvs. i Werro och Dorpat.

Henric Jacob Melin utvandrade från Östergötland till Petersburg, förmodligen via Riga. Han blev så småningom en högt uppskattad lärare vid Petriskolan, var en del av den Petersburgska kosmopolitiska miljön och stannade på livstid i staden.

Lou Andreas-Salomé föddes i etablerade tyska kretsar i Petersburg. Hon var inskriven som elev i Petriskolan i fyra år, men hävdar i sin självbiografi att hon inte lärde sig någonting där. Hon lämnade Petersburg vid 18 års ålder och utvandrade till Tyskland. Senare i livet började hon längta tillbaka till Ryssland och ansåg att hon borde ha stannat i Ryssland, där hennes "själ i grunden hörde hemma".

Naturligtvis mötte alla fem några av sin samtids berömdheter: bland andra kejsarinnorna Elisabet I och Katarina den stora, Immanuel Kant och Johann Hamann, Alexander von Humboldt och Heinrich Schliemann, Rainer Maria Rilke och Ellen Key.

Till slut kom jag till insikten att denna bok också har blivit en sorts bokslut över två århundraden av tysk *Sonderstellung* i det ryska tsarriket. Men viktigast av allt känns dock frågan om vad som utmärker en kosmopolitisk stad, vad för slags modell det kan vara; där alla kände sig som "petersburgare" eller snarare som invånare i parallella världar i fred med varandra.

"Diese pompöse Schule". Biografische Erkundungen in Sankt Petersburg, Wien: Letter P 2015, 280 sidor, 978-3-903117-02-0. Tillgänglig på Hedengrens i Stockholm, [amazon.de](https://www.amazon.de) och hos förlaget [letterp.at](https://www.letterp.at)

Utöver ovanstående bok vill redaktören tipsa om en aktuell, kulturellt inriktad finlandssvensk resehandbok, som inte tycks ha nått svenska bokhandlar, nämligen Kristina Rotkirch & Elena Hirn, S:t Petersburgs Pärlor. Vägledning för vetgiriga, Schildts & Söderströms 2013, 184 s. www.sets.fi.

Östbulletinen, nr. 4, 2015, årgång 19

ISSN 1654-8698

Utgivare:

Sällskapet för studier av Ryssland,
Central- och Östeuropa samt Centralasien

Tryckt i Stockholm 2016.

Redaktör och ansvarig utgivare: Ingmar
Oldberg

Östbulletinen utkommer med fyra
nummer per år och kan rekvireras i
utskrift från:

ingmar.oldberg@gmail.com, tel. 073-
0617592.

Postadress: Krukmakargatan 46, 11726
Stockholm

Tidigare nummer av Östbulletinen finns
tillgängliga på Sällskapets hemsida:
<http://www.sallskapet.org>